

Asia: VN/26814/2024

Koulutustarpeen ennakointimalli

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset huomiot työryhmän esityksestä

Maakunnan liiton lakisääteisenä tehtävänä on vastata aluekehittämisen strategisesta kokonaisuudesta, seurata ja ennakoida aluekehitystä sekä toimintaympäristön ja osaamistarpeiden muutoksia. Alueelliset ELY-keskukset vastaavat lyhyen aikavälin alueellisesta ennakoinnista. Nämä huomioiden lausunnot olisi ollut suotavaa pyytää myös maakuntien liitoilta sekä ELY-keskuksilta.

Ennakoinnin kehittäminen päätöksenteon tueksi on erittäin tärkeää. Valmistellun mallin hyvä puoli on, että se perustuu jatkuvasti päivittyvään, rekisteripohjaiseen ja työmarkkinoiden kysynnästä lähtevään tietoon. Malli kokonaisuutena on kuitenkin vaikeaselkoinen, se ei huomioi riittävästi tiettyjen alojen erityispiirteitä eikä tässä kansallisen tarkastelun vaiheessa varsinkaan alueiden erityispiirteitä. EU:n innovaatiopolitiikka ohjaa älykkään erikoistumisen myötä alueelliseen erikoistumiseen, mikä myös tulisi huomioida koulutustarpeiden ennakoinnin näkökulmasta.

Ammattiosaamisen merkitystä ja ammatillisen koulutuksen kehittämistä ei riittävästi huomioida siihen nähden, että tällä hetkellä yli 50 prosenttia yritysten työvoimatarpeesta kohdistuu ammattiosaajiin. Pitkällä aikavälillä on erityisen tärkeää varmistaa koulutus- ja tutkintojärjestelmän joustavuus suhteessa muuttuviin tarpeisiin työelämässä ja yhteiskunnassa. Ammatillinen koulutus on tärkeä väylä korkeakoulutukseen ja mahdollistaa osaltaan korkeakoulutettujen määrän kasvun.

Mallissa pyritään arvioimaan laskennallisesti, kuinka paljon uutta työvoimaa (koulutussektori ja -ala) olisi tarvittu lähimenneisyydessä. Lähtökohtana ovat nykyhetken työllisyysaste-, työttömyys- ja palkkatilastot, ei työvoiman kysynnän ennakointi ja työelämänäkemykset tulevaisuudesta eikä työvoiman poistumaa tai ammattisiirtymiä huomioida uudessa mallissa lainkaan. Peräpeiliin ei pidä katsoa liikaa.

Ilman alueellista näkökulmaa vaarana on, että ennakkointimalli ei palvele tasapuolisesti eri osia maata. Koulutusmääriä koskevan päätöksenteon valmistelussa on jatkossakin syytä hyödyntää ennakkointilaskelmien lisäksi myös vuoropuhelua työelämän kanssa.

Lausunnonantajan näkemykset koskien koulutustarpeen ennakkoinnin periaatteita

Koulutetun työvoiman tarvetta arvioidaan mallissa siten, miten työikäisen väestön koulutusrakenteen tulisi kehittyä, ettei työvoiman osaaminen muodostuisi esteeksi erityisesti korkean tuottavuuden työllisyyden kasvuille. Tarpeeseen työryhmän arvion mukaan vastataan paremmin, jos suuri osuus työvoimasta työllistyy ja työllistyminen tapahtuu mahdollisimman tuottaviin tehtäviin.

”Mahdollisimman suuri tuottavuus” on käsitteenä helppo ostaa, mutta yhteiskunnassa on paljon sekä ammatillista että korkea-asteen koulutusta edellyttäviä ja tarpeellisia tehtäviä, joiden tuottavuus asetetuilla kriteereillä on heikkoa. Yhteiskunnalliset tarpeet, esimerkiksi huoltovarmuus ja koko suomalaisen elintavan, -ympäristön ja kulttuurin säilyminen, on huomioitava eikä heikompi työllistyminen saa johtaa liian suoraviivaiseen koulutustarjonnan supistamiseen. Tuottavuuden kriteerinä pidetään palkkakertymää. Palkkakertymä tuottavuuden mittarina ei ota huomioon sitä, että jotkut matalapalkkatehtävät ovat yhteiskunnassa välttämättömiä, kun taas kaikki korkeapalkkaiset tehtävät eivät suinkaan ole. Tuloksia ”ajava” korkea palkkataso ei ole reaaliajassa kaikissa tehtävissä mahdollinen. Palkkaindikaattorit ovat myös epäluotettavia kuvaamaan todellista osaamisen kysyntää, sillä ne heijastavat pääosin institutionaalisia tekijöitä, kuten sopimuspolitiikkaa.

Ikäluokat pienenevät ja jo noin viidennessä peruskoululaisista tarvitsee erilaisia tukitoimia. Oppivelvollisuus asettaa koulutukseen vaateita, kuten monimuotoisuutta ja opintopolkujen joustavuutta. Nämä vaikuttavat merkittävästi työvoiman saatavuuteen ja siihen, millaista tukea aikanaan tarvitaan myös jatko-opintoihin ja työelämään siirryttäessä.

Työryhmäesityksessä (s. 31–32) korostetaan sivistystä, elämän merkityksellisyyden kokemusta ja sitä myöten lisääntyvää luottamusta yhteiskuntaan. Työryhmän mukaan lukiokoulutuksessa ammatillista koulutusta voimakkaammin painottuva ja pidempi yleissivistävä koulutus voi myös tuottaa ammatillista parempia edellytyksiä sopeutua erilaisiin muutostilanteisiin. Tällainen näkemys osoittaa ammatillisen koulutuksen heikompaa arvostamista, mistä viime vuosina on nähdäksemme yritetty päästä eroon. Toisen asteen ammatillinen koulutus on merkittävä väylä erityisesti ammattikorkeakouluihin ja vahvistaa käytännön osaamisella opintojen teoreettisempaa lähestymistapaa. Nykyisellään vaativa lukiokoulutus ei sovi kaikille nuorille, joilla ei riitä motivaatiota teoreettisiin opintoihin ja korkeakoulutukseen. Tällöin väärä opintopolku voi johtaa turhautumiseen, syrjäytymiseen tai sellaisten valintojen tekemiseen, mitkä itse asiassa viivästyttävät työelämään siirtymistä.

Työryhmä tiedostaa, mutta jättää huomiotta alueelliset työvoimatarpeen erot ja koulutusmahdollisuuksien alueellisen ja muun yhdenvertaisuuden. Tämä on oleellinen puute, millä perusteella mallia tulisi täydentää eikä ottaa sitä käyttöön sellaisenaan.

Lausunnonantajan näkemykset koskien koulutustarpeen ennakointimallin toteutusta

Mallia tulisi täydentää toimiala- ja aluetasoisilla laskelmilla huomioiden myös jatkuvan oppimisen ja täydennyskoulutuksen merkitys. Työelämänäkemykset tulevaisuudesta on otettava huomioon ja niitä on pidettävä vähintään yhtä arvokkaina ja valideina kuin lähimenneisyyden tilastoja. Paikallisiin tarpeisiin pohjautuvia ja niihin vastaavia ratkaisuja tarvitaan alueen elinvoiman ja esimerkiksi huoltovarmuuden näkökulmista. Tärkeää olisi myös tarkastella koulutuksen tai tutkinnon perusteella tapahtuvaa maahanmuuttoa osaajatarpeiden täyttämisessä.

Lausunnonantajan näkemykset koskien työryhmäraportin mukaisen perusskenaarion ennakointitulosta

Esitetty koulutustarpeen ennakoinnin malli voi johtaa joidenkin alojen koulutusmäärien liialliseen laskuun. Ylipäänsä ammatillisen koulutuksen osuus työmarkkinatarpeesta on työryhmän arvion mukaan laskeva. Yli 50 % tämänhetkisestä yritysten työvoimatarpeesta kuitenkin kohdistuu ammattiosajiin, ja tietyillä toimialoilla ja alueilla tarve on vielä suurempi. Esimerkiksi tekoälyn merkitys tulee näkymään vahvimmin suunnittelun ja johtamisen tehtävissä; se ei korvaa käden taitoja esimerkiksi rakentamisessa tai koneiden ja laitteiden huollossa tai ihmisen kosketusta hoiva-ammateissa. ”Perustason töillä” ylläpidetään myös kasvua ja kehitystä sekä perusinfran ja –palvelujen säilymistä.

Vaikeaselkoisena ja koska malli ei lähtökohtaisesti huomioi alueellisia eroja ja tarpeita, se johtaisi puhtaasti laskennallisesti arvioiden ammatillisen koulutuksen nopeaan ja merkittävään leikkaamiseen, samalla myös koulutuksen kehittämisen sekä nykymuotoisen oppilaitosverkon heikentymiseen useilla alueilla, kuten Kaakkois-Suomessa. Rakennemuutokset ja toimialojen uudistumistarpeet edellyttävät joustavia ja riittäviä koulutuspaikkoja muun muassa vientiteollisuuden ja vihreän siirtymän aloilla.

Sikanen Satu
Etelä-Karjalan liitto

Laihanen Anna-Leena
Etelä-Karjalan liitto